Ф[illegible]
К[illegible]
[illegible]ЕРНОЇ

Студентський
культурологічний
часопис

Число 3

[illegible]ціональний університет
[illegible]ка Франка
[illegible]ський факультет
[illegible]ія історії культури

ГІЛЕЯ

Студентський
культурологічний часопис

число 3

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ
ПОСТМОДЕРНОЇ ДОБИ

Львів-2006

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет
Кафедра теорії та історії культури

Гілея. Студентський культурологічний часопис. Число 3. Філософія культури постмодерної доби. – Львів: ВЦ Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – 56 с.

У третє число Студентського культурологічного часопису «Гілея» увійшли статті, ессе та поезія, що були виголошені навесні 2005 року на науковій студентській конференції на тему «Філософія культури постмодерної доби».

Редакційна колегія:
Дарморіз О.В., канд. філос. наук, асистент (відповідальна за випуск)
Бойко І. М., завідувач лабораторії етики та естетики
Фльорко Л., аспірант
Муха О., аспірант

Матеріали подаються в авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: 79000 Львів, вул. Університетська, 1
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Кафедра теорії та історії культури
Тел. (0322) 96-45-79

Друкується за ухвалою Вченої ради
філософського факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол № 79/6 від 22 червня 2006 р.

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2006.

Зміст

Ірина Пукас. Релігійні цінності в духовному житті людини XXI століття 4
Олег Лозинський. «Ментальні гетто» в структурному психоаналізі культури 8
Андрій Андрусів. Маски масової культури 11
Лілія Фльорко. Індивід у просторі масової культури 16
Марія Кохановська. Чому молодь обирає Нью Ейдж? 21
Михайло Гевко. «Культ молодості» – парадигма XXI ст. 27
Ігор Колесник. Мольфарство: синтез язичницьких окультних практик і християнства 30
Степан Іваник. Альберт Айнштайн про метод теоретичної фізики та ще дещо.. 33
Ще не повішений 34
Марта Ващак. Гра в житті людини 39
брат Тарас Костик. Якщо людина не має міцної віри в Бога – то вона віритиме у все інше!!! 41
Мирослава Пилип'юк. Поезії. 44
Я не хочу... 44
Непомічений ангел 44
Я не скорюсь 45
Усе одно... 45
Хто мого життя король? 46
Львівський дощ 46
Колискова 47
Обери собі вірну мету 48
Розмова з вітром 48
Нічні мрії 48
Мамі 49
Не сумуй 49
Не йди... 50
Легенда про мову 51
Ліс 52
Нездійсненне... 53

Релігійні цінності в духовному житті людини XXI століття

Ірина Пукас

філософський факультет

На початку III тисячоліття українське суспільство переживає багато метаморфоз на культурному, політичному, економічному та духовно-релігійному полях. Усі ці зміни по різному впливають на кожну людину, залежно від її суспільного статусу, освіти, конфесійної приналежності та формують у ній відношення до життєвих цінностей.

Світ цінностей – це передусім світ культури, духовності людини, її моральної свідомості, тих оцінок, у яких виражається міра духовного багатства особистості. Двадцять перше століття радикально змінює напрями суспільного життя, встановлюючи нові цінності, нові акценти, настільки штучні, що в результаті суспільний індивід набуває постлюдського характеру. Новітній прогрес легко переступив давні традиції, переступив засади гуманізму, переступив саму особистість. Шалений темп історії людства уподібнюється остракізму – втечі від Бога. Причому, як і вигнанцем, так і суддею, несучим вирок, виступає та ж людина. Змінюються погляди, через що традиційні моральні цінності усуваються на задній план, перетворюючись у периферійні анахронізми. Такі ж традиційні їх носії зараховуються до категорії закомплексованих маргіналів суспільства. Натомість доволі претензійно та експансивно висуваються нові пріоритети, особливо серед молодих людей, котрі прагнуть швидше влитись у вир життя. Душпастирська Конституція про Церкву у сучасному світі „Gaudium el spes" (Радість і надія) говорить, що колись „традиційні установи, закони та й спосіб думання й відчуття, здається не завжди можна добре пристосувати до сьогоднішніх обставин; звідси виникає велике замішання і в поведінці, і в окремих засадах поведінки" [2; 505-506]. Потужні інформаційні потоки буденнють та, сприймаючись органічно, викривлюють здатність людини відчувати глибинні емоції і почуття. Людський дух – квінтесенція культури – черствіє, тратячи свою глибину.

Усі ці загальні тенденції суспільства безпосередньо впливають на більші чи менші соціальні групи людей, на кожного індивідуума. Не є вийнятком і релігійне життя. Із позитивної сторони – сучасна техногенність забезпечує відхід від магічності культів, забобонів, спрямовуючи

особистість до діяльності розуму і віри. З іншої, негативної сторони, – величезна кількість людей практично відходить від релігії, від Церкви, від Бога. Але щоб говорити про релігійне життя, на початок слід з'ясувати, що таке релігійність.

На перший погляд, це внутрішньо-особистісне ставлення до певної релігії, що визначається виконуванням певних обов'язків (заповідей та законів), які встановленні цією релігією, відвідуванням храму, зберіганням етичних, моральних та соціальних норм. Г.Оллпорт пише, що людина зовнішньо релігійна використовує релігію у своїх цілях, людина ж внутрішньо релігійна – живе нею [3; 192]. Отже, він розрізняє два типи релігійності – зовнішній і внутрішній.

Тип зовнішньо релігійної людини визначає поверхневе ставлення особи до релігії. До цього типу можна зачислити людей, що рідко відвідують храм, не беруть активної участі у житті Церкви, не приймають Святих Тайн. Відвідуючи Церкву вони роблять це для здобуття безпеки та суспільних позицій. Ці люди не відчувають внутрішньої необхідності, а роблять це традиційно. Для людей цього типу не є важливим, чи щось зміниться у їх душі чи Церкві після того, коли вони виконають необхідні ритуали. Не враховується вся повнота релігійних істин, вибираються лише ті, які відповідають власним інтересам особи.

До групи з внутрішньою релігійністю належать люди, у житті яких релігія стоїть на першому місці. Вони не тільки з цікавості ходять до Церкви, але відчувають у цьому внутрішню потребу. Саме ці люди мають перед собою завдання, як говориться в „Apostolicam actuositatem" - Декреті про апостолят мирян, „в світлі Євангелії та йдучи за думкою Церкви і побуджувані християнською любов'ю, діяти в цьому прямо і рішуче; щоб, як громадяни з громадянами співпрацювати по своєму окремому знанню і відповідальності; щоб всюди і в усьому шукати правду Царства Божого" [2; 337]. Люди з таким типом релігійності часто ходять до храму, приймають Святі Тайни, беруть активну участь у житті Церкви. Ця категорія людей характеризується активністю та відповідальністю, відкритістю та надійністю. „Їх Бог покликує, щоб вони, виконуючи своє власне завдання, ведені євангельським духом, немов із середини на спосіб закваски, спричинювались до освячення світу, і так сяючи у першу чергу своїм свідченням свого власного життя, вірою, надією та любов'ю, виявляли Христа другим. До них, отже, в особливий спосіб належить так засвітлювати і упорядкувати всі дочасні справи, з якими вони тісно пов'язані, щоб ті справи безнастанно відбувались, розвива-

лись по думці Христа і виходили на хвалу Творця і Спасителя" [2; 368]. В соціальному середовищі життя людей цього типу релігійності полягає в тому, щоб сприяти в дусі любові поширенню християнського мислення і моралі.

Говорячи про релігійне життя в Україні, добре представляють нам цю ситуацію різні соцопитування. Так, УЦЕПД ім. Разумкова, з метою виявлення суспільної думки щодо питань релігії та Церкви, було проведено соцопитування 2018 респондентів у всіх регіонах України. Статистичне дослідження виявило наступні факти: на запитання „Чи відвідують вони Церкву?" відповіли ствердно 37,4% опитуваних та 37,8% дали негативну відповідь. 21,9% визнали себе невіруючими, а 2,9% взагалі не визначились [1]. Проте, як зазначають соцдослідники фонду ім. Разумкова, загалом серед опитаних, котрі визнали себе віруючими, не всіх можна назвати практикуючими християнами. Із 70,6% вірних лишень 5,9% відвідують Церкву частіше ніж раз на тиждень, 13,7% – один раз на тиждень, 18,7% – раз на місяць, 52% – відвідують Церкву лишень на релігійні свята [1].

Таким чином, можна сказати, що цінності й виникаючі на їхній основі ціннісні орієнтації, відображаючи певні усталені відносини у суспільстві, детерміновані насамперед тим чи іншим характером суспільних відносин. Та оскільки в суспільстві люди не однаковою мірою сприймають поширені й встановленні релігійні цінності, вони нерідко формують свої власні цінності, які можуть існувати як ідеальна категорія, породжуючи суперечність між свідомістю та практичною поведінкою. Будучи в таких випадках не досить стійкими і вступаючи у суперечності зі суспільними нормами та законами, люди не в стані їх розв'язати. Ціннісна орієнтація – це і є вибір особистістю такого типу поведінки, в основі якого лежать ті чи інші усвідомлені (чи неусвідомлені) цінності.

Якщо для одних людей практиковані у суспільстві релігійні цінності самоочевидні, й вони схильні у своїй поведінці орієнтуватись саме на них цілком усвідомлено, то для інших вони можуть бути цілком незрозумілими, недосяжними, уявлятися формальними чи декларативними.

Багато філософів, істориків, політологів, вчених інших наук працювали над принципами класифікації ієрархії цінностей. Проте їм не вдалось прийти до єдиної думки у цьому питанні. І це закономірно, адже кожна наука по-своєму дивиться на ті чи інші питання, що постають під час означення цінностей. Вони завжди присутні у свідомості у вигляді певної системи цінностей. І в межах цієї системи між ними встановлю-

ються відношення підрядності й супідрядності. Так усі цінності під різними поглядами можна розділити на різні категорії. Якщо подивитись на цінності як на ціль та на засіб для їх досягнення, то утворюються цінності абсолютні (ціль) та цінності інструментальні (засоби). Також можна вирізнити позитивні та негативні цінності, маючи на увазі їх соціальне значення і наслідки їх реалізації. З психологічної, як і з релігійної точки зору, їх можна поділити на матеріальні та духовні. Останні в свою чергу можна поділити на моральні, етичні, соціальні та релігійні.

Дослідник Б.Бітінас у своєму вченні про цінності людини виділив три системи цінностей:

- трансцендентних цінностей, яка мала б відповідати у християнській ієрархії цінностей любові – „Люби Бога як себе самого".
- соціоцентричних цінностей, що відповідала б у прийнятій ієрархії системи цінностей принципу - „Люби інших як себе самого".
- антропоцентричних цінностей, яка визначається у стосунку до конкретної людини, рідних і себе самого та через це твориться замішання, поєднуючи у собі три рівні християнської любові: „Люби інших як себе самого", який мав би співпадати з другою системою цінностей за Бітінасом (соціоцентрична система цінностей, який підкреслює самосвідомість своєї антропологічної природи індивіда та рівня „Люби речі для себе і для інших" [4; 13].

Український психолог Пимиткін Е.О. серед загальнолюдських духовних цінностей виокремлює такі як вірність, доброзичливість, допомогу тим, хто її потребує, та гармонію з природою. Вищевказані духовні цінності в богословському розумінні ми б назвали терміном „предикати Божі", які у найвищому ступені є ознаками Надцінності, а даний рівень відповідає принципу: „Люби Бога більше, ніж себе самого".

Отже, в одних ситуаціях пріоритетною релігійною цінністю виступає закон, ще в інших – добро, істина або справедливість. Але всі ці цінності як істотні надбання людського досвіду повинні бути присутніми у свідомості, якщо не кожної окремої людини, то принаймні кожної людської спільноти.

1. До питання релігійної свободи // http://www.zhaba.org.ua/sophia/liberty.html.

2. Документи Другого Ватиканського Собору. – Львів, 1996.

3. Оллпорт Г. Личность в психологии. – Санкт-Петербург, 1998. – 382 с.

4. Помиткін Е.О. Проблема розвитку та діагностики духовних ціннісних орієнтацій у старшокласників // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. - №10. – С. 11-16.

«Ментальні гетто» в структурному психоаналізі культури

Олег Лозинський

філософський факультет

Науковці XIX–XX сторіччя, аналізуючи тенденції цивілізаційного розвитку, прогнозували істотне зростання так званих «м'яких форм» суспільно-політичного насилля. Фрідріх Ніцше, Жак Лакан, Самуель Хантінгтон та багато інших вчених вказували на те, що закріплення «асиметрії» політичних відносин у найближчому майбутньому буде здійснюватись передовсім шляхом структуризації сфери людських уявлень про власну «роль», «покликання», «значущість».

Публічні форми культури, освіти, релігії в умовах сьогодення неможливо розглядати локально, як самодостатні, а тим паче гуманізуючі чинники суспільних комунікацій. В рамках структуралістичної методології виявлено, що саме інформаційні (на перший погляд невидимі, ірраціональні, нематеріальні) соціальні фактори, породжені не дійсністю, а лише людською уявою, конструюють специфічну політичну псевдокультуру, а згодом політичну реальність. Значення певного типу соціальних фантазмів, міфологем, інтерпретацій про призначення, статус, рівень домагань тих, чи інших осіб, груп, прошарків, етносів, цивілізацій радикально переоцінене в рамках сучасних політичних технологій.

Цілеспрямоване створення, тиражування, поширення та закріплення соціальних фантазмів формує в людській суб'єктивності своєрідні «ментальні гетто», які на рівні індивідуального світосприйняття вводять індивіда у «віртуальні рамки», межі котрих стають непроникними для людини з огляду на семантичне тло її уявлень. «Ментальне гетто» для індивіда не менш реальне, ніж колючий дріт концтаборів часів тоталітаризму. Контроль над людиною здійснюється або найближчим її соціальним оточенням, або ж самим індивідом стосовно самого себе.

Вказані психоінформаційні феномени в традиційних, масових і тоталітарних спільнотах досліджував відомий французький науковець Жак Лакан (1901–1981). В рамках створеного ним структурного психоаналізу, світосприйняття та знання індивіда (засвоєні, або сформовані ним у конкретних мовленнєвих актах) конструюють його свідомість та соціо-семантичну реальність [1]. Жак Лакан припустив, що індивід живе не лише в предметному, а передовсім «символічному» просторі. У цьо-

му, по-суті, «віртуальному світі» людської суб'єктивності діють специфічній закономірності, вони істотно спотворюють вільний рух людського мислення та уяви, зупиняють хід міркувань на певній незримій межі, за якою розвертається порожнеча «небуття» несформованих або заборонених понять. В традиційних, масових і тоталітарних спільнотах людині відведено певний «семантично-символічний» простір, за межу якого вихід «заборонений», там має право перебувати лише «Авторитет», якого Жак Лакан назвав «Великий Інший» (звичний стан справ, звичай, закон).

Символічний сенс «Великого Іншого», згідно Жака Лакана, на перший погляд артикулює загально визнані цінності та ідеали. Однак реально семантично-мотиваційне ядро «Великого Іншого» наближене до фройдівського «Ід» («принцип задоволення»). Саме «Його» бажання, а не прагнення індивіда, структурує соціальну гру, оперуючи таким безапеляційним засобом контролю над людською свідомістю та волею як *дозвіл* (легітимація/санкція), *узвичаєння* та *дегуманізація*.

Американські аналітики Г. Келман, Л. Гамілтон, досліджуючи ідеологічні засоби здійснення військових операцій, конкретизували зміст названих понять [2]. Ідеологічний супровід впровадження військового рішення максимально загострено та яскраво виявляє структуру досягнення будь-якої політичної мети, зокрема в мирних умовах і так званими «м'якими засобами» – засобами культури.

Так, зокрема, *дозволені* легітимною владою (насильницькі, незаконні) дії, збільшують готовність людей їх здійснювати. З поведінкової точки зору, дозвіл ліквідує потребу людини в особистих судженнях та виборі. При цьому загальнолюдські моральні принципи в очах особи можуть втрачати чинність.

У соціальних обставинах, як зауважують Г. Келман, Л. Гамілтон, індивіди в більшій, чи меншій мірі відчувають себе зобов'язаними виконувати вказівки керівництва незалежно чи збігаються вони з власними переконаннями, чи ні. Вони сприймають себе в такій ситуації доти, поки визнають легітимність владних органів та їхні розпорядження. Виконавці можуть відкрито не виконати наказ лише тоді, коли поставлять під сумнів законність існуючої влади.

Процеси *узвичаєння* створюють контекст, в якому людину втягують в певну дію, без розуміння її значення, незважаючи на її власні рішення. Як лише особа здійснить перший крок, вона потрапляє в нову психологічну і соціальну ситуацію. Сили, що могли б відвернути її від зміни свого статусу і форми поведінки, враз стають зобов'язуючими (скорис-

тались випадком, перейшли «межу», вчинили злочин). Тепер потенціал сил опору індивідуальної волі служить не на відвернення «заманливих пропозицій», а навпаки – на те, щоб не випустити її з ситуації у яку особа потрапила. Вірогідність морального спротиву зменшується, коли такі дії перетворюються в щоденну, звичну роботу. Узвичаєння, таким чином, виконує дві функції: зменшує потребу в прийнятті власних рішень; сприяє тому, щоб виконавець не вникав у значення дії, щоб він зосереджував свою увагу на самій роботі, а не на її значенні.

Дегуманізація. Достатньо сильний моральний спротив проти злочинної діяльності (вбивства людини, чи інших маніпуляцій з її гідністю). Тому для досягнення такої мети «жертву» необхідно ідеологічно позбавити людського статусу. Цей ефект отримав назву дегуманізації. Стосовно дегуманізованих об'єктів принципи етики уже не застосовуються. Злочини проти життя та гідності людини стають можливими у тих випадках, коли в очах злочинців «жертву» позбавити двох якостей, необхідних для сприйняття її як повноцінної людської істоти, задіяної в моральний договір: індивідуальності та громадянськості. *Індивідуальність* особи зобов'язує інших сприймати людину як незалежну, відмінну від інших, відповідальну, здатну здійснювати свідомий вибір, мати невід'ємне право на життя. *Громадянськість* особи вказує на її членство у стосунках людей, які піклуються одне про одного і поважають права партнера. Коли ж особу або групу людей визначено повністю в рамках категорій, які позбавляють їх статусу людей, тоді моральні обмеження щодо злочину проти них легко долаються.

Вказані ідеологічні механізми здатні діяти не лише явно щодо сторонніх осіб та спільнот, але як псевдо-культурне середовище, що приховано конструюватиме деформовані уявлення, які «зсередини» підточуватимуть сприйняття особою або окремою категорією людей свого статусу та гідності, жорстко обмежуючи їх можливості та потенціал.

1. Zyzek S. Looking awry: an introduction to Jacques Lacan through popular culture. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1992.

2. Келман Г., Гамілтон Л. Санкціоновані винищення / Політична психологія: науковий збірник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. – С.183–189 // http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/politpsyhol/V5.htm.

Маски масової культури

Андрій Андрусів

філософський факультет

В архаїчному суспільстві мистецтво було вплетено в повсякденність, та буденна свідомість через творчість підносилася до художнього. В суспільстві сучасному провідним контекстом стає традиція культури. Традиція визначає творчість і сприйняття, створення образу і його тлумачення. В руслі традиції художня мова ускладнюється, а свідомість розвивається, збагативши культуру. Мистецтво фіксує цінності культури, відповідні традиції, моральні і соціальні пріоритети, затверджуючи їх як значущі для суспільства і людини шляхом емоційної дії на особу адресата, а також даючи зразки поведінки і розшифровувавши в художньо-образній картині світу символи культури.

Мистецтво і включене в повсякденність, і виключене з неї, як особливий світ і як форма відкриття і розвитку вищих цінностей. В першій якості мистецтво звернене до всіх членів суспільства як носіїв буденної свідомості; в другому – тільки до вузького прошарку освічених людей, «духовної еліти».

В індустріальному суспільстві відбувається подальше перетворення вищого поверху культури і ролі мистецтва в ньому. Мистецтво, включене в повсякденність, залишається. Але воно «роздвоюється» на фольклор (що розуміється «духовною елітою» як фундамент культури, а народом як частина повсякденності) і на перетворене на фон мистецтво (забава, типу «музики для ніг»).

Постіндустріальне суспільство робить взаємодію буденної свідомості і мистецтва багатоплановою, багаточинною і різноспрямованою. Сама соціальна реальність перестає усвідомлюватись як щось задане, що має об'єктивні закони і що піддається раціональному осмисленню. Індивіди усередині соціуму переживають цю реальність як персонажі, що беруть участь у свого роду художньому творі, а ззовні даного соціуму – як глядачі сценічного дійства. Одні – учасники «карнавалу», а інші – його глядачі. Тому це суспільство в роботах «нових лівих», зокрема, у Гі де Бора, отримало назву «Суспільство спектаклю».

Образ, як в мистецтві, так і за його межами, – засіб пізнання світу і піднесення свідомості; імідж – засіб містифікації і маніпуляції. Мова «Суспільства спектаклю» – це мова іміджів. Художній образ розрахова-

ний на творче прочитання, на глядацьку спів-творчість. Імідж – форма однонаправленої дії, що має мету створити у адресата певний комплекс уявлень і через нього управляти людьми й громадською думкою на користь фінансової і владної еліти.

Постіндустріальне суспільство підсилює ці риси, підводячи під них нові, більш могутні технології, що генерують «віртуальну реальність» і примножують її форми. В роботах сучасних авторів культура подібного типу отримала назву «фальшивої культури» («phony culture») [3;1-28] і розглядається як свого роду популярна прогресуюча хвороба.

Мова справжнього мистецтва – це мова діалогу. В «Суспільстві спектаклю» все інакше. В ньому мистецтво перетворюється на видовище, що дає можливість провести або «вбити» час. На цьому принципі будується «цивілізація дозвілля». З простору розвитку особи вільний час перетворюється на засіб її закабалення, фінансової і духовної експлуатації, відчуження.

Популярне мистецтво індустріальної епохи вже орієнтувалось на художній ринок і смаки покупців і пристосовувалось до них. Але навіть на стадії зародження «масової публіки» воно одночасне пристосовувало публіку до себе, підносило рівень її смаку, задавало тон, розважало, повчало. З середини XX століття, коли «масова культура» склалася як система, процес пішов у зворотний бік. Буденна свідомість нижчих класів не стала просто адресатом, але і нормою, показником того, що прийнятне для всіх, а це привело до зниження культурних стандартів «масової публіки». Система стала замкнутою, а культура «гіпнотичною». В американських працях з соціології культури наголошується, що навіть своє дозвілля люди проводять засвоюючи набір уявлень про дійсність, що її почерпнуто з телеекрану.

Виник стиль життя, в якому мистецтву доводилося грати роль своєрідної «заготовки», «сировини» для повноцінного бізнесу. Уявлення про мистецтво як про унікальну подію замінювалось відношенням до нього як до напівфабрикату на конвейєрі. Так виникав відчужений світ «масового смаку», в якому гомогенність смаків публіки досягалася ціною відношення до мистецтва як до стандартного набору образів, ситуацій і ролей, придатного для продажу масовому покупцеві.

«Масова культура» – це відчужена форма «популярної культури». Популярний смак схожий на масовий спрощеністю, стандартизованістю, поверхневістю, сентиментальністю, стилізацією і відсутністю глибини. Разом з тим, популярний смак – це не його деградація, а його незрілість.

За певних умов людина з нерозвиненим смаком може відчувати потребу в більш повноцінному естетичному досвіді.

Масова культура дає зворотний ефект. Художники (автори і виконавці) перетворені на елементи конвейєра, втративши право на унікальність і індивідуальність.

Здавалося б, альтернативою такому порядку речей виступила контр-культура з її «зірками-ідолами, які яскраво світять, але швидко згоряють» [2; 153-184]. На ділі ж принцип «живи яскраво, вмирай молодим» активно експлуатувався «індустрією дозвілля» [4].

Культура «диско» будувалась на іншому типі музики, але давала аналогічний ефект. Це світ, де немає місця для рефлексії, де особа розчинена в колективному співпереживанні й ідентифікації з диско-ідолом, який символічно виражає світ «казки наяву» як світ світла й енергії, руху і ритму [5; 180-206].

Лавиноподібний розвиток комп'ютерних технологій, мережі Інтернет і «мультимедіа – все це істотно змінило сферу масової комунікації. Суспільство «третьої хвилі», за Д.Белом – «інформаційне», за А.Молем – «мозаїчне», в уявленні Е. Тофлера – це світ «свободи», заснованої на техніці й технології.

Як в працях з естетики й соціології мистецтва, так і в культурологічних роботах, «віртуальна реальність» пов'язується з електронікою, технікою і технологією. Але якщо техніка позбавляє художника необхідності мати талант, це проблема не технології, а аксіології. В свідомості людей стирається межа між мистецтвом і ремеслом, мистецтвом і «забавою».

Буденна свідомість цю ситуацію приймає як «нову норму» світу. Місце образів-«символів культури» займають образи-«мильні бульбашки». Структура культури стає «мозаїчною», а свідомість «кліповою». Системна картина світу розбивається на безліч фрагментів, які хаотично перемішуються. А.Моль в роботі «Соціодинаміка культури» фіксує цю тенденцію, а Е.Тофлер оцінює її позитивно [1]. Трансформація глибинної структури інформації за принципом «Світ навмання» звільнила людей від влади уніфікації. Людина стає «виробником для самої себе» і образів, і їхньої систематизації. З погляду Тофлера, це «плюс» – свідоцтво переходу цивілізації в нову фазу, позбавлену рутини і таку, що вивільнює творчу енергію в кожної особистості.

На практиці ж «світ навмання» обертається на «Суспільство спектаклю», і буденна свідомість формується в контексті квазіреальності

«фальшивої культури». Словом, за багатьма ознаками, цей світ будується за Комбом і Оруелом, а не за Е.Тофлером, являючи собою швидше лабіринт ілюзорних псевдосутностей, аніж реальний світ свободи.

Отже, мистецтво виховує споживачів фальшивої культури, а маніпулювання масовими смаками приносить прибуток.

Праці з соціології мистецтва розкривають механізм подібної маніпуляції, а також способи додаткового отримання прибутку із ступеня популярності авторів і виконавців, яка частково виявляється, а частково формується за допомогою «хіт-парадів», реклами тощо.

Незалежність мислення і поведінки перетворюється на кліше, що використовується культурологами для демонстрації «цінностей американського способу життя», але витісняється із свідомості споживачів «масового мистецтва». Світ контркультури, андеграунд, на перший погляд, протистоїть «масовому суспільству» та «індустрії культури», проте це теж «гра за правилами». Головною умовністю є утвердження норми і зразку поведінки «атаки на межі і контроль» з метою звільнення людства від «культури гуманізму», яка визнається основним джерелом «відчуження» людської особи.

Засобами для цього вибрано «шокуюче мистецтво», що використовує символи сексу і насильства як синонім розриву з «організованим суспільством». Це, згідно задуму творців «культурної революції», повинне було вивільнити «початкові пласти» свідомості. Проте на практиці теми «сексу» і «насильства» не тільки не висадили в повітря «буржуазність» зсередини, але й самі трансформувались в її культурну політику.

Якщо «контр-культура» паразитувала на «високій культурі», представляючи форму її заперечення, то культура постмодернізму паразитує на всіх формах культури. Постмодернізм спирається на комерційну технологію виробництва образів як культура «масова», але відмовляється від «здорового глузду» і паразитує на підсвідомості.

Мистецтво «постмодернізму» – частина культури-сурогату. В ній немає місця глибині. Світ «постмодерну» – поверховий, це світ масок і цитат, запозичення, перекручування. Все високе і святе в ньому виставлене низьким, навмисно опошленим, спотвореним. Це світ явищ, позбавлених сутності, і світ художніх творів, позбавлених змісту.

Чи правомірні претензії «постмодерну» представляти культуру XXI століття як антипода культури століття XX? Як вважає Тоффлер: Так! «суспільство Третьої хвилі» є демасифікованим. Воно виникає з хаосу як система нового типу, передвісниками якої є елементи деструкції і

анархії. Смаки діляться на сегменти. Це частина загальної трансформації інститутів і системи цінностей, шлях до народження нової цивілізації. Інтерактивне мистецтво і наркотики, за Тофлером, – частина «нової психосфери». Ту ж саму роль відіграють і безліч релігійних культів. Проте ці ознаки присутні вже на рубежі XIX і XX століть. Принцип «переоцінки цінностей», висунутий Ф. Ніцше, опіум, містицизм були типовими рисами світу, що породив модернізм. І постмодерн є логічним завершенням цього процесу. Він пов'язаний з минулим, а не з майбутнім. Майбутнє поки що у тумані, але воно повинне повернути мистецтву значення, а суспільству – духовність.

1. Тоффлер Э. Третья волна. М.: Изд-во АСТ, 1999.

2. Bernice M. A sociology of contemporary cultural change. Oxford : Basil Blackwel. 1983.

3. Comb J. Phony culture: confidence and malaise in contemporary America. Bowling Green: State Univ. Popular Press, 1994.

4. Pattison R. The triumph of vulgarity: Rock music in the mirror of romantism. New Jork, Oxford: Oxford univ. press. 1987.

5. Култура и масово съзнание / Сост. А. Натев, И. Знеполски. София, 1982.

Індивід у просторі масової культури

Лілія Фльорко

філософський факультет

Індивід, живучи в суспільстві, вплетений в його основні підсистеми: технологічну, ідеологічну, культурну, політичну. Вони є тією об'єктивною реальністю, яка диктує йому стандарти поведінки, діяльності та вчинків. Цей диктат стає особливо відчутним у зв'язку з настанням доби інформаційної цивілізації, що супроводжується комп'ютерною революцією. У зв'язку з чим витворилося нове соціокультурне середовище, яке дістало назву віртуального світу. Між індивідом і суспільством, індивідом і природою, замість літератури, фольклору, музики, мистецтва, що мали національну основу, постала віртуальна реальність з універсально-глобальними вимірами. Цей новий світ проголошує кожному одні й ті самі стандарти щодо спілкування, музики, мистецтва, літератури, що є поза національними кордонами, традиціями та цінностями. У результаті цього формуються примітивні індивіди, які на питання „хто Я?" ототожнюють себе з професією, рівнем достатку чи соціальним статусом. Замість формули „Свій – Чужий", що лежала в основі самоідентифікації людини Модерну, нав'язується інша – „Я – інший" (Я – ототожнений з іншим). Замість субстанційної основи індивідові пропонується функціональна роль як основа його самоідентичності. Такий зсув у свідомості призводить до відчуття безсенсовності власного існування. Це тягне за собою збайдужіння у виборі культурних цінностей мови, території проживання тощо. Такий внутрішній стан індивіда нагадує ситуацію абсурду за А.Камю.

Проблема маскультури постає особливо гостро та актуально на сучасному етапі, хоча до неї вже звертались Г.Маркузе, Х.Ортега-і-Гасет, К.Ясперс, Р.Гвардіні та ін. Значну увагу приділяють цій проблемі сучасні дослідники, такі як О.Сінькевич, М.Скринник, Т.Воропай, І.Хижняк, О.Корх, В.Березин, В.Заблоцький, А.Заздравнов, О.Злобіна (українські); Ж.Бодріяр (французький дослідник); Д.Белл, Б.Розенберг (американські); В.Руднєв, Н.Зоркая (російські) та ін.

Сьогодні незаперечним фактом є те, що предметом філософського аналізу доби Постмодерну є автономний індивід, але його автономність окреслена не духовно-культурним, а лише цивілізаційним виміром. Його самодостатність перебуває в межах сфери споживання, бізнесу, доб-

робуту, чуттєво-емоційного життя, сфери комунікації в інструментально-раціональному та відсторонено-іронічному аспектах. Це спричинено інтенсивністю економічного життя, нестабільністю соціальної системи, глобальністю екологічних проблем, які руйнують усталений порядок у суспільному устрої, що за словами Дюркгайма, є основним рушієм соціальної ентропії у формі аномії як стану безладу та беззаконня.

Сучасне суспільство програмує індивіда діяти у відповідності з нав'язаними засобами масової інформації культурними, соціально-політичними зразками, які, насправді, обмежують та стандартизують його свободу дії. Це, зрештою, призводить до суперечності між внутрішньо сутнісним „Я" індивіда та його зовнішніми проявами, що актуалізуються у стосунках з іншими. Так, життя індивіда, що не виходить за рамки виконання соціальних ролей, обертається для нього беззмістовним існуванням. Страх, що її не зрозуміють чи відкинуть, спонукає до того, що людина „хапається" за свої соціальні ролі, тобто за свою функціональність й вбирає на себе захисну маску, а зрештою, віднаходить внутрішню спустошеність і невпевненість. Тобто індивід не зреалізовує своє сутнісне „Я", яке завжди духовно-культурне, власне він його втрачає. Це призводить до зниження самооцінки, втрати самоідентичності, неповторності, яка торує шлях до непередбачених для особи наслідків.

Іншою проблемою щодо місця індивіда у сучасному світі є проблема ототожнення себе з соціальними авторитетами, переважно, так званими „кумирами богемного життя". Про це свідчить популярність бульварних видань на кшталт „Интересная газета", „Бульвар" тощо. Захоплюючись інтимними подробицями, чутками, байками, плітками і перебігом життя популярних співаків, акторів, спортсменів, політиків пересічна людина здійснює ідентифікацію свого життя з, як їй здається, еталоном справжнього життя. У такий спосіб здійснюється ідентифікація власного „Я", але за цим стоїть не ідентичність людини як вияв самості, а ідентичність як тотожність, яка полягає у точному відтворенні, копіюванні манери поведінки, спілкування, одягу. При цьому зовсім не враховуються негативні та недосконалі сторони, вірніше усі „вади" автоматично перетворюються у власні цінності й пріоритети до яких, на їхню думку, слід прагнути. У маскультурі ідол публічності замінює місце ціннісного ідеалу. Окрім того, ототожнення себе зі своєю фізичною особою, тобто зовнішньою оболонкою, є основою орієнтації на те, що про неї думають інші, або на те, який статус вона посідає в суспільстві. За такої умови їй може здаватись, що її становище принизливе або ж не

відповідає її можливостям. Принаймні, вимір життя лише зовнішніми атрибутами успіху призводить до внутрішньої порожнечі, породжує страх втрати штучних ознак благополуччя. Осмислюючи власне буття за авторитарною схемою, людина шукає готових схем чи так званих „рецептів", які мали б визначати людське життя, тим самим надаючи певної значущості та наповненості людському існуванню. Одним з таких рецептів є розбагатіти не докладаючи жодних зусиль: виграти в лотерею, стати фотомоделлю тощо. На цій людській слабкості спекулюють організатори різних акцій, рекламних образів та інше. Отже, людині, з одного боку, життя видається ніби легким, бездумним, адже ні про що не потрібно дбати й лише жити за стандартами встановленими авторитетами. Але, з іншого боку, людина *сутнісно* мусить діяти, дбати аби відповідати тим стандартам. Проте, такий „нав'язаний" світ, до якого не потрібно докладати жодних зусиль та активності, може привести людину хіба до власної знеціненості, а то й трагічності. Свідоме підпорядкування свого життя наперед визначеним зовнішнім „настановам", виокремленим ідеалам та взірцям програмує в людині певну неповноцінність, а його усвідомлення зрештою штовхає її до крайнощів.

Такий стиль життя сучасної пересічної людини є ідеальним способом для соціальних маніпуляцій влади, позаяк у такий спосіб людина стає лише гвинтиком системи, слухняним виконавцем політично-бізнесових проектів. Таку людину легко спрямовувати в потрібне річище, бо вона, перебуваючи в середовищі маскультури, добровільно погоджується на роль *театральної пустої ляльки на шнурочках* (маріонетки), якою управляють *згори*.

Цікавим є те, що від публічної висвітленості приватного життя, з одного боку, так звані „фани" отримують зразок поведінки, а з іншого – ті з кого копіюють („публічні авторитети") глибинно страждають. Тут гостро постає проблема світовідчуження, яке спровоковане, за Г. Арендт, взаємоперетинанням публічної сфери з приватною (інтимною сферою). Відомим є факт, що якщо в особисте життя починає втручатися публічність, то за дуже короткий час інтимна сфера перетворюється в показовість для публічності, або ж зовсім руйнується. Підтвердженням цього є слова Г.Арендт: „Наприклад, любов... руйнується, чи, радше, згасає, якщо її перенести в публічну сферу" [1; 56-57]. Масове суспільство руйнує не лише громадську сферу, але й приватну, позбавляючи індивіда не тільки його місця у світі, але й можливості відкриття ним, за висловом В.Дільтея, власної „себесамості".

Річ ще й у тім, що в сучасному суспільстві людина багато в чому підпорядкована виконанню соціальних функцій, а тому повинна одягати захисну маску. У такий спосіб вона захищає своє внутрішнє „Я", граючи ту роль, яка їй припала. Але життя як функціонування калічить духовний світ і зрештою вона стає, за влучним висловом Г.Маркузе, „одномірною людиною". З духовного світу такої людини випадають багатство й повнота буття. Життєвий світ звужується до вкрай обмеженого кола інтересів. Людина починає жити по горизонталі, життя стає беззмістовною гонитвою за надбанням якомога більшої кількості матеріальних благ. Проте жага до повноцінного спілкування нездоланна навіть у цьому разі, бо вона є достоту людською властивістю. Тому одномірна людина внутрішньо страждає від свого стану. Її пригнічує почуття своєї марнотності, покинутості, а отже – глибокої самотності-ізольованості. Логічним буде те, що людина прагне знайти будь-які способи та виходи аби позбутися такого стану. „Самотність у натовпі" можна подолати через уміння налагодити повноцінне особистісне спілкування або у вузькому колі друзів та близьких, або через відкритість самій собі, або через якийсь інший спосіб *вивільнення* свого „Я", завдяки якому можна вдосконалитись і самоствердитись.

Маскультура пропонує й інші стандарти, які нівелюють національні цінності, традиції, мовну культуру. Так, наприклад, за останні роки з'явилось безліч американізованих свят, на кшталт Дня Валентина, Геловіна та ін., які вживлюються в українську культуру шляхом відтіснення з неї традиційних національних свят (Андрія, Вечорниць, Івана Купала). Або ж, активно поширюються іншомовні слова за рахунок заміни їх відповідників у рідній мові. На сучасному етапі відбувається активне протистояння російської та української мов. Світ комунікації через поп-музику нав'язує чужі стандарти щодо рідної мови. Тобто, вже в самій пісні, яка звернена до підсвідомого, закладене звернення індивіда не до власної, а чужої мови як мови культурного спілкування. В цьому випадку доречно згадати відому тезу М.Гайдеггера „Мова – дім буття. В осередку мови живе людина..." [2; 192]. Це означає, що взаємозв'язок між людиною та Буттям відбувається через посередництво мови. Людина повинна зрозуміти, що кожна мова репрезентує собою життєвий світ іншої культури і знання іноземних мов збагачує іншим світом культури, але коли за рахунок інших мов відбувається знецінення рідної, то тим самим відбувається деградація самого індивіда. Щодо культур, то йдеть-

ся не про їх ігнорування, а про збереження власної неповторної самобутності у системі культури як такої.

Ще одним наслідком сучасної кризи є той факт, що XX сторіччя витворило новий соціальний тип людини, яка *загубилась у власному житті* внаслідок деформації внутрішньо-духовного світу та втрати самоідентичності. Із цієї ситуації, на нашу думку, може бути один вихід – відкриття та розвиток творчого елементу духовності, що надає людині внутрішньої автономії, відносної незалежності від обставин і можливість піднятися над ними. А це є не що інше, як особистісна свобода, яка й дає людині можливість зберігати й стверджувати свою цілісність та гідність. Усвідомленість власного сенсу життя та подальша його реалізація і є процесом одуховлення власного життя. Отже, справжній духовний розвиток людини можливий тільки тоді, коли він пов'язаний з притаманною їй здатністю до усвідомлення, самокритичності і власної неповторності, коли вона безперервно формує *власне „Я"*, власну самість.

1. Арендт Г. Становище людини / Пер. з англ. Марія Зубрицька. – Львів: Літопис, 1999. – 255 с.

2. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – С. 192-220.

Чому молодь обирає Нью Ейдж?

Марія Кохановська

філософський факультет

Я довго шукав Бога у християн, але його не було на хресті.
Я відвідав індуїстський храм і древній буддійський монастир,
Але і там не знайшов навіть його слідів.
Я дійшов до Кандагару і шукав Його усюди,
Але Його не було ні вгорі, ні внизу.
Зважившись, я дійшов до гори Каф,
Але і там я знайшов лише птицю Анка, а не Бога.
Я вирушив до Каабе, але Бога не було і там.
Я спитав про нього в Ібн - Сіни,
Але Він був вищим від міркувань філософів...
Тоді я заглянув у своє серце. І лише там я побачив Бога.
Якого не було більше ніде...

Джалал ад-дін Румі

Сутність Нью Ейдж розкривається у широкому і вузькому значеннях. У першому випадку як складне, багатоманітне, неоднозначне у своїй суті явищ, яке охоплює вчення секті релігійних рухів, які виникли в основному починаючи з 50-х рр. XX ст.: „Міжнародне товариство свідомості Крішни", „Саєнтологія", „Свідки Єгови", „Церква Христова" та інші. У вузькому значенні – багатовимірний рух, альтернативний культурному. О.Дворкін окреслює його як окультний, неоязичницький рух, альтернативний культурному. Під кінець XX ст. Нью Ейдж об'єднував близько 5000 течій і сект, близько 100 млн. членів [8: 50].

Такі терміни як релігія, секта, рух не передають особливостей Нью Ейдж як певної суспільної структури. Тому соціологи релігії визначили його як network (мережа) або metanetwork (супермережа). Він не має постійних структур, єдиного провідника, визначених умов членства, однозначної доктрини. Це мережа неформальних гуртків, учасниками яких є люди, зацікавлені тим чи іншим аспектом життя. Загалом Нью Ейдж прагне охопити всі сфери культури: від релігії, через музику, мистецтво, архітектуру, закінчуючи політикою. Це і захоплює молодь, бо вона вбачає можливість реалізуватися в обраному напрямку, знайти однодумців, сподівається на значну підтримку цієї широкомасштабної мережі (тут і надалі беруться до уваги загальні риси доктрин секті релігійних рухів).

У молодої людини світогляд ще не сформувався, його основою виступають соціальні цінності. Молодь переоцінює традиції, норми, творить новий соціальний досвід, покладаючись переважно на себе. А не

значною мірою зумовлює суперечливі тенденції у її свідомості і поведінці. Для когось основним буде „досягти матеріального достатку", для інших – „бути Людиною". Але досягнення мети завжди передбачає труднощі. Якщо у цей же момент у молодої людини виникли довготривалі непорозуміння з батьками, друзями – виникає сприятлива ситуація для її вступу у секти, релігійні рухи, які уже мають розроблені схеми дій для даних ситуацій.

Хоча у деяких сектах пріоритетним вважається залучення старших, багатих чи високоосвічених людей, та все ж у більшості випадків залучення молоді як найвразливішої, найчуттєвішої, а водночас і найперспективнішої частини суспільства відіграє у діяльності сект чи не основну роль. Їх члени пропонують спрощені життєві принципи, дають хибне відчуття спільності та захисту від життєвих труднощів, гарантують щастя, свободу, знання, роботу, акцентують увагу на основних проблемах сучасності. Все це заманює молоду людину, яка не знає, що насправді її очікує у даній секті чи русі, яка втратила емоційну підтримку, частку життєвої опори. Дані ж пропозиції висловлюються з великою увагою, розумінням, лестощами, часто із похвалою окремих здібностей конкретної особи, дають їй відчуття потрібності, впевненості. Тому бажання людини зостатись у колі своїх „однодумців" слід розглядати як цілком природне.

Наступні чинники, які приводять молодь до сект, це: недостатній рівень релігійної віри, незацікавлення у вивченні доктрини своєї релігії. Це і відсутність заохочення до цього зі сторони священика, церковної громади, батьків. Але молоду людину у більшості випадків ще потрібно скеровувати до перевірених часом життєвих цінностей.

У даному контексті корисним буде звернутися до соціологічного дослідження, проведеного у 2002 р. у дев'яти вищих навчальних закладах Донецька. Мета дослідження – визначення ролі релігії та релігійних цінностей у житті студентської молоді [1; 109-114]. Отже, встановлено систему цінностей: родина – 73,3% (серед віруючих у Бога – 78,1%), освіта – 62,2% (58,4%), любов – 61,9% (67,4%), цікава робота – 50,7 % (45%). Наступними йдуть: друзі, гроші, соціальний стан, а релігія становить лише 18,1% (28,2%), наступними і останніми виступають національні цінності – 14% (13,4%). Дані факти показують, яке незначне місце посідає релігія в системі морально ціннісних орієнтирів. Загалом її визнало важливою 33% (42,4%) респондентів, не дуже важливою – 34,3% (24,7%). Вельми показовим є те, що серед тих, які визнали себе вірую-

чими у Бога, 4,8% вважають, що релігія зовсім не має значення. Постає питання: наскільки молодь усвідомлює, чим є релігія і чи можна вважати істинними сповідниками певної релігії тих, хто зараховує себе до їх числа. У даному випадку неможливою виявляється будь-яка спроба прогнозу переходу молоді із Церкви у секту чи до релігійних рухів. Несподіваним виявилось і те, що значна частина молодих людей, які заявили про свою віру не у Бога, а у надприродні сили, віднесли себе до різних конфесій: до УПЦ МП – 6,8%, УПЦ КП – 24,3%, УГКЦ – 2,9%, до інших – 3,9%. Важливо зазначити, що досить велика частина молоді не визначилась як з оцінкою релігії і Церкви у країні – 8,8%, так і з особистим ставленням до релігійних організацій і їх представників.

Наведені факти засвідчують нагальну потребу катехизації молоді, залучення її до життя парафії, щоб там вона змогла активізувати свої вміння, втілити бажання, сформувати світогляд. Адже саме на цьому ставиться акцент у Нью Ейдж, хоча і декларативно. Та скеровується це усе в одному напрямку – бажаному для лідера секти. Але молодь «куплується» на це і лише згодом розуміє, що там відсутня свобода вибору, а людина не розглядається як індивідуальність, а лише як «учасник космічного танцю життя». «Раптом я зрозумів, – розповідав колишній прихильник одного з релігійних рухів, – чого вони хочуть від мене. Їх роль у тому, щоб дражнити мене своєю любов'ю, намагаючись провчити мене, переставши виявляти її, коли їм заманеться. Моя ж роль у тому, щоб нічого не питати, а бути їх дитиною, залежною від показної любові. Дитячі ігри, пронизливі співи, дурний сміх – усе це частини сценарію, наперед складеного так, щоб полегшити мені прийняття цієї нової личини" [2; 198].

Психолог Майкл Лангоуні розробив тест для визначення ступеня групового психологічного тиску. Результат дослідження показав, що психологічний тиск у молодіжній організації „ Церква Христова" є набагато більшим, ніж в одному з католицьких монастирів.

Немало серед молодих членів Нью Ейдж тих, хто прагне пригод, щастя, успіху, мудрості, але є й люди із чистими намірами, які шукають сенсу життя, Бога, адже людина за своєю природою прагне до Нього. М.Плотніков, кандидат богословських наук, все ж стверджує: „ ... серед членів сект, релігійних рухів меншість становлять ті, хто шукає Бога, правди, а більшість – духовні сліпці, які ідуть у секти зі своїми проблемами [7; 127]. Він робить чітке розмежування між віруючими і невірую-

чими. Перші в усіх випадках за підтримкою звертаються до Бога, другі – в секти і релігійні рухи.

Для молодої людини, яка з певних причин розчарувалася у сповідування нею віри (а причиною цьому може бути відсутність відчуття своєї приналежності до неї, непроникливість у її суть), вельми привабливим стає Нью Ейдж, який говорить про рівноправність доріг духовного розвитку, закликає жити теперішнім, розкриває егоїзм як природне явище, вчить, що тим, хто страждає, допомагати не потрібно – отже, ділитися своїм теж, заборони відсутні, смерті не надається ніякого значення, бо існує переселення душ (дехто визнає існування раю, що схожий до нірвани, пекло ж, в основному, відкидається). Вимагається лише послух лідерові – „новому пророку", який про всіх дбає. На словах все звучить гарно, а особливо, коли подбають і про твоє матеріальне забезпечення. Чим не рай для молодої людини ? А особливо для прихильників наркотиків, адже деякі секти не лише дозволяють, а й сприяють їх вживанню.

Згідно із Нью Ейдж (у вузькому значенні), Бога не потрібно боятися. Звідси випливає така бажана для багатьох вседозволеність, відсутність відповідальності, покарання. Нью-Ейджівська письменниця Б.Галілеян пише: „Коли ми починаємо усвідомлювати, що всі ми є Богом, тоді починаємо думати, що ціль людського життя – знову вернутися до володіння божеством всередині нас" [6; 431].

Основним джерелом отримання інформації про Нью Ейдж є телебачення, радіо, розмови з друзями. Встановлено, що кожного дня на українському телебаченні транслюється як мінімум одна передача, що пропагує ідеї Нью Ейдж. Часом це релігійні передачі для дітей, як, наприклад, програми місії „Емануїл". А це становить небезпеку для вивчення справжніх норм релігії. Молода людина, не усвідомлюючи цього, все більше перейматиме цінності Нью Ейдж.

Ідеологом безнастанного порівняння релігій і творення з них найнесподіваніших мозаїк є Дж.Кемпбел. Серія його програм на американському телебаченні побила рекорди популярності. Його книги перекладено на багато мов. Дж.Лукас, режисер „Зоряних війн" визнав, що теорії Кемпбела були головним джерелом натхнення для його фільму. Врахувавши ж популярність „Зоряних війн" та інших фільмів з ідеями Нью Ейдж, можна лише уявити, як молодь проникає в інший світ, засвоює інші теорії, а це впливає на її світогляд.

Залучення до Нью Ейдж відбувається також через музику. Вона найчастіше пишеться як медитативна, із поєднанням цвіріньканння пта-

шок, виття вовків, вітру. Цей прийом добре продуманий, бо саме під таку музику найкраще роздумується про сенс життя людині, яка на певний час втратила впевненість, підтримку, чи просто шукає себе. Перша музика Нью Ейдж – „Музика для дзен-медитації" з'явилась у 1964 р.. Її автор – І.Скотт.

За результатами дослідження Е.Ісполатової – кандидата медичних наук, психотерапевта і А. Чернобаєвої, проведеного в Університеті та Медичній академії міста Нижній Новгород [7; 239-244], встановлено ступінь пересторогу студентів стосовно їх залучення у секти: 80 (77%) – „не можемо стати членом такої групи за жодних обставин"; 22 (21%) – „щоб стати членом, повинні скластися певні обставини"; 2 (2%) – „активне вербування може створити таку можливість". 100 % студентів активно не шукають контактів із представниками тоталітарних сект, але коли ініціатива походить від останніх, то 90 (87%) молодих людей намагаються уникнути контакту, 11 (11%) читають агітаційні матеріали, 4 (4%) все уважно вислуховують, 3 (3%) активно вимагають припинення розмови. За результатами бачимо, що молодь виявляє своє небажання вступати у секти. Тому, мабуть, її членство все ж слід розглядати як наслідок тимчасових непередбачуваних ситуацій.

Вважаю за потрібне звернути увагу і на те, що вступ конкретної людини до Нью Ейдж залежить також і від психологічних особливостей. Так, наприклад, при вербуванні легко піддаються слабкі особистості, які некритично сприймають світ, тривожні люди, особи художнього типу.

Більшість думок стосовно діяльності Нью Ейдж є негативними. Шкідливим його вважає 65% молоді [7; 244]. Існують свідчення, що після вступу в одну із сект Нью Ейдж люди отримували психологічне полегшення. Та все ж після виходу (а це свідчить про те, що очікувань не було задоволено) більшість людей отримують психологічні, фізичні розлади. В іншому випадку, переживають кількарічну адаптацію до суспільного життя.

На основі вивчення даної проблеми можемо зробити висновок, що існують натупні основні мотиви вступу молоді у Нью Ейдж: духовні, психологічні, соціальні, практичні, інтелектуальні. Їхня ж відсутність залежить від кожної людини: чи приділяємо належну увагу навколишнім, чи цікавимося життям інших, чи здатні вислухати, допомогти, чи можемо бути прикладом для наслідування? Що стосується соціальних мотивів, то чи належним чином виконуємо свої обов'язки, чи робимо все від нас залежне, чи діємо активно і творчо? Лише тоді, коли кожен

буде слідувати природньому закону, не буде психологічних проблем, не буде створюватись все нових мереж для супермережі Нью Ейдж.

1. Історія релігій в Україні. Праці 13-ої міжнародної наукової конференції. Книга 2, - Львів: Логос, 2003. – 678 с.

2. Москалець В.П. Психологія релігії. – К., 2004. – 240 с.

3. Петрик В.М., Ліхтенштейн Є.В. та інші. Новітні та нетрадиційні релігії, містичні рухи у суспільно-політичній сфері України: Монографія. За заг. ред. З.І.Тимошенко. – К.: Вид-во Європейського університету, 2002. – 331 с.

4. Словінський П.Й. Релігійний вінегрет: кілька слів про нові релігійні і пара релігійні форми /Пер. з пол. Г. Теодорович. – Львів: Свічадо, 1999.– 120 с.

5. Баркер А. Новые религиозные движения. – СПб.: Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 1997. – 282с.

6. Дворкин А. Введение в сектоведенье. – Нижний Новгород, изд-во Братства во имя святого великого князя А. Невского, 1998. – 462 с.

7. Материалы международной научно-практической конференции «Тоталитарные секты – угроза 21 в.- Нижний Новгород: Изд-во Братства св. А. Невского, 2001.

8. Таевский Д.А. Синкретические религии и секты. Словарь-справоч-ник. – М.: INTRADA, 2001.

9. Dobroczynski B. New Age. – Krakow. Spoweczne Instytut Wydawniczy Znak, 2000.

«Культ молодості» – парадигма XXI ст.

Михайло Гевко

факультет іноземних мов

І пол. XX ст. – час світових воєн, експериментальних досліджень атома і безжалісних проявів геноциду проти "неповноцінних" націй. Ці і багато інших трансконтинентальних катаклізмів становили близьку до катастрофи кризу як окремого індивіда, так і всього людства.

Усвідомлення цінності та унікальності людського існування простежуються у новітніх екзистенціалістичних настроях свідків невиправданості чи неготовності людства до абсолютизованого раціоналізму. Виникнення все нових і нових субкультур, молодіжних рухів, релігійних течій – це спроба втекти від дегуманізованого світу, знайти якомога більше відповідей і пояснень на безліч наболілих питань.

Індустріалізація суспільства і створення урбанізованих центрів цивілізації проявилися в об'єктивізації однієї екзистенції в очах іншої. У натовпі ми не беремо до уваги внутрішньої сутності оточуючих, а помічаємо лише красиві ніжки, руде волосся, кульгавість чи ожиріння.

Інформаційна революція чітко окреслила образ ідеалу людини. Грудасті ніжношкірі білявки чи мускулисті герої бойовиків стають ідеалами для все більшої кількості фанатів.

Забуваючи відчайдушні моменти історії, населення, особливо тих багатих капіталістичних країн, усвідомлює реалізацію свого щастя у зразковому наслідуванні кумира. З дитинства, намагаючись якомога швидше подорослішати, робять шалені вчинки та плутуються у різні пригоди. Далі юність, що обирає популяризовані стиль життя, манери, уподобання. Тоді створення сім'ї і монотонна робота. Від ранішнього дзвінка будильника до сну грядущого час настільки розписаний, що дії індивіда автоматизовані, а виконання одноманітної справи життя подібне до роботи механічного робота. Для розвитку високих моральних цінностей часто просто немає сировини, мистецтво не займає глибинних струн розладженого духовного інструмента.

У шаленому раллі, де кожна миля вимірюється в доларах, а ціль – обігнати супротивника модним одягом, дорогим житлом чи розкішними апартаментами, немає переможців. Бо люди у такого роду "несправжньому" існуванні гублять молодість, якій доземно поклоняються. Вони не використовують часу молодості, а грають чужу роль, а коли вже чарі-

вне дзеркальце покаже їм відмінність від телевізійного кадру, кидають всі сили і здобутки на "торгівлю молодістю".

Ми ж прагнемо здобути тільки те, чого не маємо. Втрачена молодість, за яку змушують боротись кольорові картинки, стає ціллю життя. І чим багатші верстви суспільства, тим більше вони готові викинути грошей на цей безцінний товар. Цим і користується сила-силенна бізнесменів і аферистів.

Що ж таке «товар молодість» у сучасному розумінні? Це передусім краса і здоров'я , а не реально повернутий час.

Виставляючи на торги різноманітні магічні еліксири молодості, купці XXI ст. ведуть багатообіцяючу переконливу пропаганду своєї продукції. Коли ж їх засоби не дають повного очікуваного ефекту, способи схуднути, підтягнути шкіру обличчя чи коригувати м'язову масу без зайвих зусиль стають революційними, передовими новинками чи ексклюзивними винаходами екстракласу.

Ніщо не зупиняє залежних від суспільної думки мисливців за псевдомолодістю. Особистість стає полонянкою нав'язаної ілюзії про нестаріючий організм. І навіть той, кому це ні до чого, не часто може вибратися з такої трясовини суспільної критики, яка формується через призму стереотипних підсвідомих переконань у крайній необхідності підкорятись диктованим шоубізнесом заповідям. Заповідям, які гальмують розвиток духовної культури індивіда. Розкріпачення свідомої особистості, яка відчуває свій життєвий поклик і прагне до волі – це те, що іноді загалу видається непристойністю, божевільністю чи вандалізмом. Дійсно, усі спроби індивідуалізувати свій внутрішній стан через зовнішність набувають екстремальних форм. Постійно між такими революціонерами і консерваторами ведеться "холодна війна".

Зверніть увагу на погляд бабусі, матері і дочки на молодіжний стиль. А тепер додайте цій дочці смаку "крайніх лівих" щодо моди. Її хлопець приїжджає на мопеді, з довгим волоссям, у подертих джинсах і кульчиком у вусі, що не подобається бабці не менше за образ демона на його ж татуюрованій руці. Думаєте, легко ці молоді люди знайдуть розуміння?

Ще з сивих часів молодь кудись котиться. Та чи варто зупиняти цей потяг? Розумію, у XXI ст. швидкість і траєкторія руху ростуть за арифметичною прогресією. І неузгодженість на фронтах неприпустимо загострюється. Тому, на мою думку, зайвий поспіх теж недоречний. Якщо у 12 років учениця сидітиме на контрольній з математики з розфарбова-

ною усмішкою, у коротенькій "міні", чавкаючи гумку, а хлопчак з її класу ковтатиме у цей час пиво з "бичком" від Marlboro за рогом школи, на їх погляд, – доросла молодість прийшла.

До парадоксів вдаються і похилі люди: фарбують волосся і намагаються вернутись на півстоліття назад. Хтось скаже: "Душа у них молода, а можливості звабливо зростають, чому ж чекати на судний день без надії?" – і теж буде правий. Отже, щоб не розвивати безплідну демагогію, де правда і яка її ціна, підкреслимо загальні особливості в розумінні молодості генерації, що буде після нас. Чи вдасться їм оволодіти плином часу, чи хоч обдурити реальність, яка схована за межами простору і часу, реальність, що мислиться нами як буття і небуття.

Життя коротке, а молодість часто буває несвідомою, що ми усвідомлюємо її цінність лише коли вона минає. Гадаю, XXI ст. продемонструє досі небачені можливості у сфері медицини, науки і техніки. Та без звабливих ексцесів у культурному житті людства не обійдеться. Передумовою квітучої культури є увага її піонерів і жовтенят до помилок і здобутків багатьох поколінь. Адже ні тоталітаризм, ні анархія й на процент себе не виправдали.

Якщо чинити надмірний опір еволюційному переродженню культури, то прояви непокори нових поколінь вибухнуть таким різнобарв'ям протесту, що кульмінація конфлікту може виразитись справжньою «громадянською війною» між численними різновидами культурних ідеологій.

Недарма давня філософія відзначила подолання бажань як запоруку щастя. Людина, яка вміло і свідомо крокує, зважаючи на неоціненний досвід попередників та відповідно формуючи світоглядні позиції, певною мірою застрахована від нещастя за непередбачуваних ситуацій. Спіши помалу, іншими словами.

Смак життя саме в тому, що воно скороминуче і неповторне. Якщо ж вершки суспільства у спокусі вдадуться до радикальних дій і, не налагодивши певної системи, почнуть штампувати клоновані частини тіла чи поселяти свідомість у щоразу новостворені організми, так надовго продовжуючи молоде життя, суспільна рівновага настільки порушиться, що сенс життя буде дуже важко визначити.

Мольфарство: синтез язичницьких окультних практик і християнства

Ігор Колесник

філософський факультет

Феномен мольфарства як різновиду магічної практики на території Українських Карпат полягає в тому, що поряд із високим рівнем соціальної організації, поширенням технології, зростанням якості медичних послуг, освіти зберігається популярність „народних цілителів", знахарів та „людей, які мають силу". Дивним чином відбувся розвиток християнства після християнізації: поступово створюється синтез рис традиційних магічних практик, пантеїстичних уявлень наших пращурів і християнської символіки, обрядів, правил.

Поряд із негативним ставленням офіційної церкви до магії, присутній досить високий рівень толеранції з боку пересічної людини. Як можна пояснити той ефект, що часто люди після розмови із священником, знаючи, що „окультизм – це погано" все ж таки йдуть до мольфара? Саме для виявлення коренів проблеми, слід її розглянути ближче.

Мольфар – це людина, яка займається „мольфою". Відповідно є чорна і біла „мольфа", „погані" і „добрі" мольфари. Мольфар виконує багато функцій, які потрібні громаді: займається градівництвом („градівниками називають людей, які град відганяють від людських полів"), лікуванням травами, захистом від вроків. Мольфар містить в собі ознаки шаманського культу, поширеного чи не в усіх традиційних суспільствах. Його „посада" в громаді підтримується не лише його власною діяльністю, але також ставленням громади до його ефективності. Для того, щоб мати можливість здійснювати свою практику, мольфар повинен заручитися вірою людей. Якщо до християнізації йому було досить спиратися лише на місцеву міфологію, то після поширення християнства (яке не завжди приймалося добровільно) виникає потреба в тому, щоб заручитися підтримкою вже іншою символікою, обрядовістю, яка стає більш актуальною для громади, ніж попередня система вірувань.

Для того, щоб заручитися підтримкою пересічної людини, мольфар повинен дотримуватися певних принципів у своїй діяльності:

а) практика повинна містити риси національні, прикріплені до певного етносу і місцевості;

б) містити елементи міфології, що є загальнозрозумілою („зрозумілість" включає в себе більшою мірою ірраціональне сприйняття);

в) часткової або повної ефективності практики;

г) постійно змінювати тактику поведінки, чутливо реагувати на суспільні зміни.

Що необхідно сучасному мольфару? Він повинен бути християнином, хоч як це дивно звучить, але він мусить переконати людей, що його магія належить до прийнятної, „християнської" поведінки. Можливість практикувати мольфар стверджує тим, що Бог надає йому на це сили. Мольфар повинен ходити до церкви кожної неділі, святкувати християнські свята (але „по-своєму", наприклад виконувати на Святий Вечір ритуали градівництва, сто разів сказати молитву „Вірую" тощо), знати молитви, обряди. Мова мольфара також підлягає впливу християнства. Як видно із замовлянь, імена святих, Христа, Богоматері використовуються в цілях практичних, тобто кожне ім'я пов'язане із очікуваним ефектом. Адаптація християнства пройшла настільки несподівано, що не магія охристиянізувалася, а навпаки християнство зазнало впливу магічного, набувши рис пантеїстичних. Мольфар використовує типові мовленєві форми для християнства. На початку замовляння і в кінці може звучати „во ім'я Отця і Сина, і Святого Духа". Виглядає так, немов ця людина просто бавиться із формою, що викликає обурення в християн, але насправді цей факт має набагато глибше коріння. Окрім історичного підґрунтя потрібно звернути увагу на слова мольфара, що він християнин, „що мольфар повинен бути глибоко вірний в Бога". Тут йдеться про психологічну ідентифікацію мольфара із християнством, але в його світі міфологічних інтерпретацій немає жодної суперечності між „мольфою" і символікою християнства. Його посада є ірраціональною, абсурдною якоюсь частиною, але це не означає, що він сам в це не вірить щиро. Радше навпаки: якби він не вірив у те, що робить щось звичне, щось необхідне для громади, то не було б жодної необхідності в існуванні його „посади". Можна згадати велику кількість прикладів шахрайства, „народних цілителів", які зникали після того, як збирали достатню кількість грошей. Але таке порівняння є лишень частково виправданим і заперечується такими твердженнями:

1. мольфар прикріплений до місцевості, свого села чи декількох навколишніх сіл. Його знають в громаді як живу людину, яка має певний дар лікувати, допомагати. Цілителі міста належать до числа „мандрівних", тобто, у разі його небажання, знайти його неможливо. Практику-

ється також часта заміна справжніх імен на вигадані, прості для запам'ятовування (і такі ж прості для забування);

2. важливим є той момент, що сільський мольфар не бере платні за свою допомогу, що немов підтверджує його екстравагантність.

Ці твердження справедливі для „класичного мольфара" і можуть не підтверджуватися у випадку сучасності.

На феномен мольфарства слід звернути більше уваги через те, що їхня практика є ефективною і поширеною. Ми бачимо перед собою випадок природної психотерапії і вродженої здатності допомагати. Використання християнства пов'язане швидше з тим, що людина краще відкривається мольфару, коли бачить його причетність до Бога, Христа. Міфологічна віра рятує звичайну людину від секуляризації в сучасному світі, в якому Бог перетворюється на Розум, механізований за своєю суттю. Чим далі буде відбуватися деміфологізація християнства, тим більшим буде несвідоме прагнення звичайної людини піти „до бабці, яка відає". Явище зростання популярності „цілителів" має своє коріння в суспільних негараздах, а також в тому, що магічна практика часто допомагає людині повірити в свої сили (роблячи проекцію на якусь вищу силу) і тим самим позбутися психосоматичного розладу. Слід розглядати такі процеси не лише з боку негації, заперечення, а об'єктивно, вилучаючи позитивні моменти.

Альберт Айнштайн про метод теоретичної фізики та ще дещо

Степан Іваник

філософський факультет

Проблема методу, який би забезпечив найбільш достовірні результати в галузі теоретичної фізики, постала одночасно з виникненням фізики як окремої наукової галузі. Методологічними настановами стосовно того, як повинна правильно функціонувати фізична теорія, з чого вона повинна виходити і до чого приходити, якою, зрештою, є її структура (система понять і основних законів), займалися здебільшого трудівники філософської ниви, а фізикам залишалося лише одне – втілення цих настанов на практиці. Проте ситуація кардинально змінилася на початку XX століття, коли за словами Альберта Айнштайна "проблематичними стали навіть самі основи науки", а "експеримент змушує нас шукати новий і більш солідний фундамент, фізик вже не може просто поступитися філософу правом на критичний розгляд теоретичних основ" [1; 200]. Фізик, мовляв, краще знає і відчуває. Міркування Айнштайна про метод науки стали предметом дослідження даної статті не випадково: по-перше, вони довели свою конкурентноспроможність і пройшли випробування часом; по-друге, вони для сучасної української науки – майже terra incognita. Радянська філософія подавала Айнштайна мало не у світлі діалектичного матеріаліста, і цей погляд чомусь до сих пір бродить в нашій науковій думці як той славнозвісний привид комунізму по Європі. Кілька років тому я з цього приводу навіть серйозно посперечався зі своїм університетським викладачем фізики (пан професор був затято переконаний, що теорія відносності – це плід узагальнених даних експерименту, а метод, теоретичне підгрунтя її – це щось несуттєве).

А тепер я би хотів перепросити за стиль, в якому я надалі збираюся продовжувати цю статтю, оскільки статті як такої я взагалі писати не збираюся. Не збираюся я і довго й нудно розписувати суть методу теоретичної фізики, запропонованого Айнштайном, тут не буде й традиційного висновку, бо я покладаюся на загальне *враження* від прочитаного і на основі нього пропоную читачеві зробити для себе висновок самостійно. Віртуальне інтерв'ю з великим фізиком – ось та форма викладу, в якій я збираюся розкрити тему, яка фігурує в заголовку статті. Це інтерв'ю матиме деякі особливості:

Усі відповіді Айнштайна на запитання уявного журналіста відібрані мною з його власних праць, як зазначено наприкінці статті у списку джерел.

Погляд Айнштайна на метод теоретичної фізики поданий не ізольовано, він інтегрований у цілісну світоглядну позицію творця теорії відносності.

Ну що ж, а тепер нам залишилося уявити, що перед нами примірник газети "New York Times" датований 24.04.1946, і відкрити її на сторінці, яку традиційно займає рубрика "Інтерв'ю зі знаменитістю"...

Ще не повішений

Найвідоміший фізик сучасності ненавидить шахи і Гітлера, дає благодійні концерти і хоче, щоб його мозок був збережений для нащадків.

Альбете, що змусило вас зупинитися в Прінстоні?

Після приходу до влади Гітлера, в Німеччині різко зросли антисемітські настрої. Нацистський режим заніс мене в списки "неблагонадійних". В секретних альбомах після списку всіх моїх "злочинів", головний серед яких – створення теорії відносності, чорним по білому було написано: "Ще не повішений". Зрозуміло, що за таких умов я більше не міг працювати на Батьківщині, тому люб'язну пропозицію Прінстонського університету очолити Інститут вищих досліджень прийняв без вагань.

Багато хто дивується з того факту, що переворот у фізиці був здійснений дрібним чиновником патентного бюро, а не такими відомими науковцями, як, скажімо, Лоренц чи Пуанкаре...

Ці вельми поважні фізики стали заручниками власних знань і вихідних теоретичних принципів, які вони вважали єдино правильними і непомильними. Для мого ж мислення ніколи не існувало таких перепон. Я до сих пір вдячний професору Веберу, який свого часу вигнав мене з Цюрихського політехнікуму, що дало мені можливість на кілька років опинитися в ідеальних для себе умовах – на самоті. Це захистило мене від проторованих доріг і чужих впливів.

В чому секрет вашого успіху? Опишіть в кількох словах метод, який ви використовуєте в своїй науковій діяльності.

Якщо ви хочете дізнатися у фізиків-теоретиків щось про методи, якими вони користуються, я раджу вам твердо дотримуватися наступного принципу: не слухайте, що вони кажуть, а краще вивчайте їх праці.

Тому, хто в цій сфері щось відкриває, плоди його уяви видаються настільки необхідними і природними, що він вважає їх не мисленими образами, а заданою реальністю. І йому хотілося б, щоб і інші вважали їх такими.

І все ж таки, хотілося б почути, яким є метод теоретичної фізики за Альбертом Айнштайном?

Якщо ми побіжно оглянемо розвиток методу теоретичної фізики то перше, на що ми звернемо особливу увагу – це буде відношення між змістом теорії і сукупністю досвідних фактів. Тут ми стикаємося з вічним протиріччям між двома нероздільними компонентами людського пізнання – *досвідом і мисленням*.

Що стосується мене, то я б визначив місце логічного мислення і досвіду в системі теоретичної фізики наступним чином: логічне мислення визначає структуру цієї системи; те, що містить досвід і взаємні відношення досвідних даних, має знайти своє відображення у висновках теорії. В тому, що таке відображення є можливим, полягає єдина цінність і виправдання усієї системи і особливо фундаментальних понять і законів, що лежать в її основі. У всьому іншому останні є *вільними творіннями людського розуму* і ніяким чином не можуть бути виведені з експериментів за допомогою "абстракцій", тобто логічними засобами.

Але, якщо стати на вашу точку зору, і прийняти, що аксіоматична основа теоретичної фізики не може бути виведена з досвіду, а має бути вільно винайдена, то чи можемо ми взагалі сподіватися знайти правильний шлях, і чи не існує цей правильний шлях тільки в нашій уяві?

Я відповідаю вам без вагань, що є правильний шлях і ми спроможні його знайти. Весь попередній досвід переконує нас у тому, що природа представляє собою реалізацію найпростіших математично мислимих елементів. Я переконаний, що за допомогою чисто математичних конструкцій ми можемо знайти ті поняття і закономірні зв'язки між ними, які дадуть нам ключ до розуміння явищ природи. Досвід може підказати нам відповідні математичні поняття, але вони ні в якому разі не можуть бути виведені з нього. Звичайно, досвід залишається єдиним критерієм придатності математичних конструкцій фізики. Але справжнє творче начало притаманне саме математиці. Тому я вважаю виправданою в цьому сенсі віру стародавніх філософів у те, що чисте мислення здатне осягнути реальність.

Ми вільні самі обирати, з яких елементів будувати фізичну реальність. Обґрунтування нашого вибору буде полягати виключно в тому, яких успіхів вдасться при цьому досягнути.

Все це дуже добре, але реальний світ існує незалежно від того, є в нас теорія цього світу чи ні...

Я вважаю, що ваше твердження не має жодного іншого смислу, окрім наступного: "Я впевнений, що існує прийнятна теорія, заснована на припущенні про фіктивні об'єкти, що мають просторово-часову протяжність, і ті закономірності, яким підкоряються ці об'єкти". Ця впевненість глибоко сидить у вас, оскільки саме вона і є основою донаукового мислення. Наука приймає цю впевненість, але корінним чином змінює її, залишаючи відкритим питання про те, що представляють собою ці фіктивні об'єкти. В ньютонівській системі це були простір, матеріальні точки і рух. Ньютон з повною ясністю усвідомлював, що в його системі простір і час *такі ж реальні, як і матеріальні точки, в іншому випадку* закони інерції і поняття прискорення втрачають будь-який зміст. "Прискорення" означає не що інше, як "прискорення відносно простору".

З часів Фарадея і Максвела була встановлена домовленість, згідно з якою основним елементом, або цеглинкою "реальності" слід замість "маси" вважати "поле". І справді, яким чином можна було б світло, яке являє собою тільки "поле" і сприймається, безперечно, як "реальність", звести до матеріальних точок, що перебувають у русі? В цьому напрямку *робилися вельми енергійні, але безуспішні спроби, які врешті-решт* довелося полишити. Впевненість у тому, що "ефіру", який перебуває в стані спокою, не існує, що стала наслідком спеціальної теорії відносності, була лише останнім кроком в переході від "маси" до "поля" як *елементарного фізичного поняття*, тобто елементарного поняття, яке не зводиться до більш простих, що використовуються в логічній конструкції "реальності". Тому я думаю, що немає жодних підстав вважати, що "маса" представляє собою дещо "реальне", а поле – всього лише "привид". Це хибна думка, яка витікає з примітивного розуміння поняття "реальності".

За якими критеріями ви визначаєте надійність і істинність теорії?

Перший критерій очевидний: теорія не має суперечити даним досвіду. Фактично, тут йдеться про перевірку теоретичної основи на наявному досвідному матеріалі. Щодо другого критерію, то у ньому йдеться не про *відношення до досвідного матеріалу*, а про передумови самої теорії, про те що можна було б назвати "логічною простотою" передумов

(основних понять і основних співвідношень між ними). Другий критерій можна коротко охарактеризувати як критерій "внутрішньої досконалості" теорії, тоді як перший стосується її "зовнішнього виправдання".

А які критерії повноцінного відпочинку видатного фізика-теоретика?

Спортом не цікавлюся зовсім. Навіть у шахи не дуже полюбляю грати, бо я за своєю природою не є бійцем. Натомість захоплююся грою на скрипці. Іноді навіть даю публічні концерти, грошові збори з яких йдуть на благодійництво. Дуже ціную Гайдна і Моцарта. Серед майстрів слова перевагу надаю Достоєвському, перед сном читаю "Дон Кіхота" Сервантеса.

Вас і самого інколи називають сучасним Доном Кіхотом через те, що так самовіддано захищаєте свою майже фантастичну теорію перед науковим світом...

Моя теорія не потребує жодного захисту. Істина є куди сильнішою від мене, тому було б великим безглуздям захищати її мечем, осідлавши Россінанта.

Але ж ви не будете заперечувати, що на сьогодні пересічна людина, людина "здорового глузду" не здатна сприйняти і зрозуміти теорію відносності? Вас це не бентежить?

Відкидання моєї теорії тільки через те, що вона суперечить здоровому глузду є нічим іншим як проявом глупоти. Я ж бо переконаний, що є дві безконечні речі: Всесвіт і глупота, щоправда, відносно Всесвіту я ще не до кінця впевнений... (сміється). Насправді, теорія відносності є дуже простою і доступною, тож кожен, трішечки напруживши свої мізки, зможе осягнути її суть.

До речі, щодо мізків... Ходять чутки, нібито ви у своєму заповіті виявили бажання зберегти свій мозок після смерті. Це правда?

Так, це чиста правда. За моїми підрахунками, до кінця XX століття науково-технічний прогрес та успіхи генної інженерії дадуть людству можливість створювати штучний інтелект. Тож, без зайвої скромності, я вам хочу сказати, що мої мозкові клітини, як нічиї інші стануть у пригоді людству.

Кажуть, що геніальні люди не знають простих речей...

Якось я дуже вразив Макса Планка, коли заявив, що не пам'ятаю значення швидкості звуку в повітрі. Як на мене, то немає сенсу пам'ятати речі, які можна знайти в будь-якому довіднику. Я ж більше покладаюся на інтуіцію і натхнення.

Вас не мучать докори сумління через нещодавнє бомбардування Хіросіми і Нагасакі, адже до створення атомної бомби ви мали безпосередній стосунок?

Я ще у 1939-му році написав у листі до президента Рузвельта про необхідність випередити Німеччину у створенні атомної бомби. Якщо б Гітлер отримав її першим, то війна могла б закінчитися зовсім інакше. Але запевняю вас, якби я тоді знав, що в Німеччині не винайдуть атомну бомбу, то палець об палець не вдарив би для її створення!

Уявіть собі ситуацію: ви якимось чином дізналися, що вам залишилося жити три години. Якими будуть ваші дії?

Життя – це збуджуюче і чудове явище, воно мені подобається. Але якщо б я дізнався, що через три години маю померти, то це не справило б на мене великого враження. Я склав би свої папери і спокійно ліг, щоб померти. Своє завдання на землі я вже виконав.

1. Эйнштейн А. Собрание начных трудов. – М., 1967. – Т. 4. – С.200.

Гра в житті людини

Марта Ващак

філософський факультет

Світ – це безодня, над якою сидить дитина і грає у шахи.
Геракліт

Концепція гри сягає своїми коренями у сиву давнину. Ще Платон писав, що всі люди подібні до фігурок. Гра є одним з методів окультурнення людського тіла. За допомогою гри дитина пристосовується до життя: залучається до рольового способу існування. Цей феномен детально досліджується і в психології. Чи відомо вам, що діти, які починають гратися у лікарів і „лікувати" своїх ляльок, підсвідомо відчувають, що найближчим часом можуть занедужати? Ігровий момент значною мірою наявний і в мистецькій сфері, адже мистецтво можна назвати грою. Коли художник малює свою картину, то певним чином „грається". Наприклад, підбираючи кольори фарб, бо може зобразити рожевого леопарда чи помаранчевого пегаса – на свій смак..

На думку відомого іспанського філософа Ортеги-і-Гасета, ігрова діяльність не виникає з необхідності досягнення якихось цілей і не є вимушеною дією, а, отже, являється важливим моментом в житті людини. Усі ж види діяльності, які пов'язані з виконанням певних цілей, є вторинними. Життя видатних людей зосереджене у сфері ігрової діяльності; гра протиставляється буденності.

На гадку Й.Гейзінги, гра передує культурі. Вона здавна заповнювала життя людей (наприклад, танець був цілковитою грою, а в деяких країнах, а зокрема в Індії, залишився нею і до сьогодні). Філософ переконаний, що культура розвивається у грі і як гра. Однак вагомість ігрового елементу в культурі зменшилась і продовжує спадати. Духом суспільства починає оволодівати поняття користі і економічні сили визначають хід історії. Праця і виробництво стають ідеалом, а згодом і ідолом. Шлях перетворення культури філософ бачив у розповсюдженні нового суспільного духу; необхідно відродити в культурній свідомості первинну ігрову природу. В праці „Осінь середньовіччя" автор пише: „...прагнення до більш прекрасного життя наповнює суспільство елементами гри".

Від себе додам, що кожен з нас грає певну роль в цьому житті. Проблема у тому, наскільки добре ти її зіграєш, адже життя дається лише раз. Іноді ми переймаємось всілякими дурницями і не знаходимо часу на вагомі речі. Тому, друзі, живіть добре і більше усміхайтесь, але не перетрудіться, бо вас можуть не так зрозуміти!

Якщо людина не має міцної віри в Бога – то вона віритиме у все інше!!!

брат Тарас Костик

Львівська Духовна Семінарія Святого Духа

Минулого місяця мені вдалося побувати в стінах Національного університету імені Івана Франка, де я брав участь у цікавому семінарі, на якому обговорювалося питання відродження поганства в сучасному суспільстві. Дискусія семінару наштовхнула мене на певні думки, які й хочу висловити в даній статті.

Під час цього семінару було розглянуто багато різноманітних тем, що стосувалися існування поганства у сучасні часи. Говорилося про наявність певних поганських "рудиментів" в наших українських звичаях, традиціях, фольклорі. Говорилося також про живучість певних "еклектичних культів", які являють собою суміш поганських і християнських мотивів.

Ми ледь торкнулися причин відродження "неопоганства" у християнському ареалі на теперішній стан. (І що цікаво, що прогресуюче "неопоганство" має далеко не завжди слов'янські корені). Звідкіля ж джерело поширення цих культів тут, на наших теренах і чим це зумовлено?

На це питання, поставлене аудиторії, були наступні відповіді:

- активна пропаганда східних псевдорелігійних культів через організацію "New Age";
- відсутність глибокого розуміння віри серед християн;
- відсутність власної чіткої і визначеної позиції як ментальна проблема українців.

Думаю, усі ці відповіді є слушними і заслуговують на увагу, проте залишається таке своєрідне "ще щось", яке являється глибинним коренем даної проблеми. Пропоную розглянути це питання з іншої сторони. Коротко це можна описати так: *"Якщо людина не має міцної віри в Бога - вона віритиме у все інше!!!"*

Це аксіома. Спробую пояснити детальніше. Людина із своєї природи є істотою релігійною (про це в один голос свідчать всі релігійні пам'ятки людства). Очевидно, людина шукає духовної поживи і автентичного поклоніння Богу. Якщо цього немає, то в душі утворюється певна порожнеча і як говорить приказка, "природа не терпить порожнин". І ці "карстові утворення" в душі сьогодні нам пропонують заповнити різно-

манітними "сурогатами" і "духовними замінниками", і пропозиція ця виходить від сучасних поганських рухів. На питання про те, як "неопоганство" нині процвітає в християнському ареалі серед слов'ян, можна сказати наступне. На теренах колишнього Радянського атеїзму, де переслідувалася Церква, в душах людей вбивалися "паростки духовного життя". Тоді ліквідовувалися духовні інституції, винищувалося духовенство, руйнувалися храми. Храми являються не лише шедеврами архітектури, але й тими зразками, які акумулювали в собі весь духовний досвід пізнання Бога, який людство осягнуло протягом історії. Храми являються своєрідними "книгами", де відображається духовне сходження людини до вершин Божественного.

В результаті, палячи й руйнуючи все духовне, радянська влада знищила більшість християнської генерації того часу. На якийсь час майже зникла ціла "духовна традиція" в сенсі мислення, способу життя і духовного зростання людини.

Звісно, на даний момень в Україні вже відбудовано багато храмів, відновлено багато монастирів, проте спілкуючись з духовними настоятелями різних чинів і постійно перебуваючи в колі духовенства, я, як семінарист, можу ствердити, наскільки складно виховати духовних провідників народу, не говорячи вже про духовне преображення мирян, яке йде услід за цим. Легше звести стіни храму, аніж збудувати храм в душі людини. Розстріляти духовенство і вірних можна за одну ніч, а виховати людину, яка б все своє життя будувала на християнських засадах, потребує багатьох років. Одним із наслідків зруйнованої тяглості духовної спадщини є те, що суспільство "внутрішньо" не є повністю "причасне" Церкві, хоча назовні декларує себе християнським. Люди наче і не відкидають Церкви, але живуть якимось своїм особистим життям у віддаленій паралельній площині, яка є далекою від християнських засад. Та й про справжню "духовну якість" (глибинну духовність) всіх тих людей, які ходять до Церкви, поки що зарано говорити...

Ось в такому середовищі, із таким важким минулим ширяться сьогодні різні секти, використовуючи емоційне навчання, гроші і засоби масової інформації. Захоплюючи людей рекламою, зціленням недуг і "формулами" легкого осягнення Царства Божого, "збирають" в свої лави прихильників.

Навіть якщо люди не йдуть на "короткому повідку" різних сект, вони часто потрапляють у марновірство, забобони, практикують чари, або відновлюють "наше рідне древнє поганство". Одним словом, "у щось та

й вірити треба" і люди вірять… Людина – істота релігійна і віра є підставовою потребою для розвитку повноцінної особистості. І люди вірять, якщо не в Бога, то у все інше!"

Як же зупинити сучасні прояви поганства і марновірства, що ширяться день-у-день? На це можна відповісти так:

- поглибити розуміння християнських обрядів, відкинути поверхове ставлення до життя у Христі;
- життя у Христі полягає у систематичному відвідуванні Храму Божого, частому прийманні Святих Тайн (особливо Сповіді і Євхаристії) і активному молитовному житті;
- відкинути прагнення пошуку якоїсь "екзотичної релігії", пошуку якогось легшого і коротшого шляху до спасіння;
- поглибити і скріпити нашу віру;
- наша віра має бути не лише раціональним переконанням, але має бути живою, діяльною, яка охоплює всю людину і все її життя.

За такого стану речей, поганство не має місця де б "вчепитися" у християнському суспільстві, немає грунту для зростання різних забобон, ворожбитських практик. Також це було б перешкодою для зросту різних "еклектичних гібридів", які хочуть поєднати поганські і християнські практики, що насправді теж є поганством.

Людина – істота релігійна. Це стверджують навіть психологи, кажучи, що якщо людина до 30-ти років не вирішила релігійного питання для себе, то після тридцяти це може стати джерелом незадоволення собою, своїм життям і, врешті, втратою сенсу життя. Проте, переживаючи справжній духовний голод, людині слід бути розважливою, розумнішою і критичною та не кидатися на те, що пропонують пройдисвіти чи різні "сектанські диллери". Після духовної відпустки, яку спричинила радянська система, наші терени стали вразливими до впливу різних сучасних поганських культів. Отож, всім християнам слід зростати у вірі й наполегливо боротися з цим чужим нам явищем.

Мирослава Пилип'юк

Я не хочу...

Я не хочу слави після смертної,
Я не хочу лаврів за життя.
Тільки б із полону ночі темної,
Повернутись вранці до буття.

Я не хочу понадміру радості
І не хочу відчувати страх.
Тільки би із торбою у старості
Не шукати хліб на смітниках.

Я не хочу нічиєї щирості
І для щастя зупиняти час.
Тільки б не просити милості
І не відчувати біль образ.

* * *

Непомічений ангел

Я бачила як плакав Ангел...
Пречисто-світлий з білими крильми
І омиваючи лице сльозами
Блукав самотньо він поміж людьми.

А люди йшли, Його не помічали
І бруд так звично хляпав з-під коліс.
Одні спішили, інші так – блукали
Але ніхто не бачив Його сліз.

А на обличчі в Нього крик знімілий,
Не докричався він до душ людських.
І тільки лик маленький і змарнілий
Сльозами вмитися тихенько встиг.

Я бачила як плакав Ангел...

А хто це бачив? – Ти, чи, може, ти?!
Та омиваючись як він сльозами
Ми скажем: „Хоронителю прийди!"
* * *

Я не скорюсь...

Чому прийшов до мене знову, смутку?
Чому тривожиш душу знов мою
Куди ведеш ти знов мене за руку
Чому знов плачу, чом я не сміюсь?!

Кудись поділись щасливі мрії
Щасливі спогади порошаться на стриху
І наче попіл ледве-ледве тліють
Ті дні, коли не брало сміху.
Усе навпіл тепер в житті моєму
Усе навпіл ділю із самотою
Та я ціла потрібна свому сину
Чому ж навпіл ділю його з бідою.

Чому прийшов до мене знову, смутку?
Я не скорюсь тобі і далі йтиму
Ще засміюсь і сміх свій, чуєш смутку,
Я збережу навік своїй дитині.
* * *

Усе одно...

Я все одно залишуся твоєю
Вечірньою і ясною зорею.
Коли ти підеш іншу в сад любити,
Я буду ніжно-ніжно Вам світити.

Я все одно залишуся з тобою
Кришталево-чистою ранковою росою.
Коли додому будеш повертати
Я кожен крок твій буду відчувати.

Я все одно залишуся з тобою

Засмучено-плакучою вербою.
Тебе від сонця буду закривати
Коли прийдеш у тінь відпочивати.

Я все одно залишуся з тобою,
Я стану тихою вечірньою рікою
І як ти прийдеш, щоб посумувати,
Твій смуток ніжно буду присипати
* * *

Хто мого життя король?

Господи, куди я йду в житті,
По якій стежині я ступаю.
Що зустріну на своїм путі
Боже, я не знаю, я не знаю.

І якою буде моя роль,
Де моя ясна зоря засяє.
Боже, хто мого життя король?
Дух Святий чи зло? Цього не знаю.

Господи, себе в житті знайти
Я ще досі не змогла, не вміла,
Де добро, де зло, де Ти
Серцем своїм ще не зрозуміла.

І яка моя маленька роль
У житті-театрі я не знаю,
Господи, допоможи, дозволь
Те знайти, що досі ще шукаю!
* * *

Львівський дощ

Знову дощ у моїм ріднім Львові,
Знову дощ і знову я одна,
Згадую, як ми колись з тобою
Йшли у дощ і всі твої слова.

Знаю, що ніяких обіцянок
Не давали ми тоді і що ж?
Як тебе чекаю знає ранок,
Як самотньо плачу – знає дощ.

Львівський дощ, надійний мій товариш.
Мої сльози своїми слізьми
Він омиє, й скаже, що згадаєш,
Як колись удвох гуляли ми.

Ти згадаєш, що тебе чекаю,
Не сподіваючись, як завжди, ні на що.
Ти прийдеш і скажеш: „Пам'ятаєш,
Як шепотів нам казку Львівський дощ?"
* * *

Колискова

Спи, мій маленький,
Мій рідний синочку,
Темно уже за вікном
Чуєш так тихо,
Десь там у куточку,
Казку нашіптує сон.
Спи, мій маленький,
І хай тобі сниться
Казка ота чарівна,
Хай, моя радість,
Тобі добре спиться –
Сила приходить у снах.
Спи мій синочку,
Моя ти дитинко,
Очки заплющуй уже.
Спи, моя крихітко,
Нічка маленька.
Хай тебе Бог збереже.
* * *

Обери собі вірну мету

Стій, зупинись!
Не за тим ти спішиш без упину.
Не про те твої мрії такі молоді.
Ти подумай на мить –
Все не вічне, не вічна й людина...
І не варто спішить осягнути усе.
Краще душу очисти
Від бруду, від зла, від обману,
Краще в серце пусти
Доброту, теплоту, чистоту.
Ти про рідних згадай
І про батька свого і про маму
Чуєш? Стій, зупинись!
Обери собі вірну мету!
* * *

Розмова з вітром

Легенький вітерець нічний
Мої думки на своїх крилах
Несе в ту чорну далечінь:
Туди, де мріяла й любила.

Із вітром я поговорю.
Про все у вітру розпитаю
Я розповім чого боюсь
Як вірю я і як чекаю.

Я з вітром до зірок лечу,
З ним разом плачу і співаю.
В мовчанні з вітром закричу
Про те, як сильно я кохаю.

Нічні мрії

В ніжну мелодію літньої ночі
Пильно вслухаюся.
В безліч небесних світил

Очі вдивляються.
Ніжність та пахощі трав
Прагну відчути.
Біг і шаленість життя
Хочу забути.
Хочу зорею комусь
Ясно світити.
Душу і серце комусь
Щиро відкрити.
Вогнищем ранок мені
В очі засвітить.
Знов опинюсь на зорі
В іншому світі.
* * *

Мамі

Я прийду до тебе, мила мамо,
Пригорнусь до ніжного тепла.
А піду, коли настане ранок.
Ти мене лиш вбережи від зла

У моїх сльозах мене розрадиш
І сховаєш від болючих бід,
В підлості навчиш шукати радість
Ти мені відкриєш інший світ.

Ти для мене найясніша зірка
Осяваєш, зігріваєш шлях.
І коли мені нестерпно гірко,
Я знайду у тебе співчуття.
* * *

Не сумуй

Не сумуй, бо це усе минеться.
Пролетить, розсіється як дим.
Скло розбите в ціле не складеться,
Але, чуєш, не сумуй за цим.

В серці біль сумну співає пісню,
З ним душа співає в унісон.
Не зібрати із трави намисто
Все було, як дуже гарний сон.

Але сон не може снитись вічно,
Зранку він, лише рожева мрія.
При молитві я запалю свічку,
Бо живе, не вмерла ще надія.

Не надія – марево рожеве,
Бо не можу я тебе кохати.
Але прошу: не сумуй, не треба.
Як би нам про все раніше знати.

Не сумуй, бо це усе минеться.
Інша є, мабуть, в житті для тебе.
Ми прощаємось. Нічого не вернеться
І не треба зайвих слів. Не треба.
* * *

Не йди...

Не йди, прошу тебе, не йди,
Не йди й мене не відпускай.
Свічу, коханий, не гаси
Без тебе рай – це вже не рай.

Без тебе, щастя не моє,
Без тебе я собі чужа.
Усе, що маю я – твоє:
Мій розум, серце і душа...

Без тебе квіти не цвітуть,
Без тебе всі слова пусті.
І я втрачаю свою суть
Без тебе у чужім житті.

Не йди, прошу тебе, не йди.

Побудь зі мною ще хоть мить.
Мене, коханий, обійми;
Любов свічею не згорить.
* * *

Легенда про мову

Дівчина красива
У вінку барвистім
По гаю ходила
В красному намисті.
По гаю гуляла,
Зустрічала сонце,
Та пісні співала
Дивлячись в віконце.
Ті пісні – перлини
Про дівочу долю,
Як дощу краплини
Сіялись по полю.
Їх розвіяв вітер,
А пташки на крилах
Ті пісні, мов квіти,
Людям розносили.
Ті пісні барвисті
Люди всі співали,
Ще такої мови
І краси не знали.
Та один господар
Дуже злий, бездушний,
Полонив до двору
Народову душу.
Дав той пан дівчині
Золото і шати,
Й наказав від нині
Лиш йому співати.
Та вона сказала,
Що в гаю і в полі
Лиш пісні складала

Тільки не в неволі.
Пан той був не всилі
Нав'язати волю
Й дівчину спалили н
На широкім полі.
І радів господар
Як вогонь все рушив,
Та не зміг господар
Зруйнувати душу.
Та душа дівоча –
То душа народу.
Зранку і до ночі
Дарувала вроду.
Дарувала вроду
Піснею слова
Мов з криниці воду
Всі черпали мову.
* * *

Ліс

Я знову тут
Я знову повернулась
В святу твою
І вічну тишину.
Мій давній друг,
У тобі я забула
Про біг життя
Прокинулась від сну.
Мій вірний друг,
Ти певно пам'ятаєш
Моє кохання
І мою весну.
Ти двох закоханих
У сутінках стрічаєш
Ну, а сьогодні,
Лише мене одну.
Ти пам'ятаєш?!
Певне пам'ятаєш...

Як ми торкались
Мріями зірок.
А, знаєш, друже?
Ні, не знаєш
Як впала зірка
І як вітер змовк.
Спасибі, друже,
Що колись ти слухав
Двох юних душ
Одну дзвінку струну.
Мій давній друг,
Ти розвіваєш сумнів,
Вертаєш нам
Дзвінку весну.
* * *

Нездійсненне...

У тихий вечір
На земному небі,
Купалась в зорях
Водяна лілея.
А красень місяць
Тихо милувався,
І срібний вечір
Лугом розсипався.
На ніжну квітку
Вечір ніжність сипав.
Свою кохану місяць тихо кликав.
Ой кликав, кликав,
Та сказали хмари –
Землі і небу
Не зійтися в пару.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ГІЛЕЯ

Студентський культурологічний часопис

Число 3

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ПОСТМОДЕРНОЇ ДОБИ

Макетування, комп'ютерна верстка
Олега ЛОЗИНСЬКОГО

Підписано до друку 22.06.2006. Формат 64x84/16.
Папір друк. № 1. Друк на різогр.
Умовн. друк. арк. 3,5. Обл.-вид. арк. 3,9. Тираж 200. Зам. 200.

Видавничий центр
Львівського державного університету імені Івана Франка
79000, Львів, вул. Дорошенка, 41